

**DIRIJYOR-XORMEYSTERLIK BO‘YICHA KASBIY KOMPETENLIKNI
SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI**

Z.A.Nuraliyeva

Guliston davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi, izalnuvchi;

Ilmiy rahbar: R.Z.Xayrov pedagogika bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

Annotatsiya: ushbu maqolada dirijyor-xormeysterlik bo‘yicha kasbiy kompetentlikni shakllantirish bo‘yicha nazariy metodolik asoslari yoritilib, bir qancha qarashlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlari: musiqa, kompetensiya, dirijyor-xormeyster, kasbiy, intonatsiya, tinglovchi;

Аннотация: в данной статье выделены теоретико-методологические основы формирования профессиональной компетентности дирижера-хормейстера и проанализированы некоторые точки зрения.

Ключевые слова: музыка, компетентность, дирижер-хормейстер, профессионал, интонация, слушатель;

Musiqiy ijodda (birinchi navbatda, bastakorlik va ijrochilik) badiiy g‘oya estetik ifodali intonatsiya jarayonida tug‘iladi. Intonatsiya yordamida badiiy his etuvchi ong borliqning ichki shakliga kiradi. Aynan g‘oyalarda intonatsiya o‘zining chuqur semantik mazmuniga ega bo‘ladi. Bu masalani falsafiy va estetik tushunish shuni ko‘rsatadiki, intonatsiya va badiiy g‘oya tushunchalari musiqani tushunish jarayoniga hamroh bo‘lgan o‘ziga xos "mantiqiy juftlik" shaklida namoyon bo‘ladi.

Musiqiy (shuningdek, tasviriy, adabiy) asarning badiiy shakli voqelikni aks ettirishga xizmat qiladi va insonning dunyoga bo‘lgan qadriyat munosabatlarini qamrab oladi. Lekin u ham tinglovchiga o‘ziga xos ta‘sir ko‘rsatadi, uning faolligini ta‘minlaydi, idrokini tartibga soladi, qiziqishini saqlaydi, ijodkorning badiiy g‘oyalarini singdirishga hissa qo‘shadi.

“Kompetensiya” tushunchasi kasb-hunar ta‘limining zamonaviy pedagogikasining eng muhim kategoriyasidir. Mohiyatan kasbiy kompetensiya - bu mutaxassisning ichki dunyosining murakkab, tizimli ravishda tashkil etilgan sifati, uning hayotida va kasbiy hayotida shaxsiy va sub'ektiv egallashi, kasbiy ahamiyatga ega ijodiy vazifalarni samarali bajarishga imkon beradi. Kasbiy kompetensiyaning mantiqiy-strukturaviy asosi kognitiv-intellektual, kommunikativ, motivatsion va tartibga soluvchi komponentlar to‘plamidir.

Zamonaviy mahalliy musiqashunoslik musiqa yo‘nalishi muammosini tinglovchi B.V.Asafyev zimmasiga yuklaydi, uning mazmunini ommaviy idrok etish qonuniyatlarini hisobga olgan holda ochib berish uchun shaklni “musiqani oqilona

tashkil etish” deb hisoblagan. Zamonaviy ilm-fan nuqtai nazaridan, "tinglovchiga yo'naltirish" tushunchasi ko'proq ma'no jihatidan kommunikativ funktsiyaning umumiy ta'rifiga, ya'ni musiqa asariga aloqa vositasi sifatida xizmat qilish imkoniyatini beradigan funktsiyaga mos keladi.

Musiqa va xor bilan muloqot qilish strategiyasi va taktikasini qurishda dirijyor o'rganilayotgan asarning asosiy shakllantiruvchi va ifodali elementlarini tushunishi va ijrochilarning o'z rolini ochish uchun vositalarni topishi bir xil darajada muhimdir. Ushbu vazifani amalga oshirish bevosita dirijyorning texnik tayyorgarlik darajasiga bog'liq bo'lib, ishni chuqur bilishga asoslanadi. Bundan tashqari, undan ijro etilayotgan xor asarining kommunikativ imkoniyatlarini har tomonlama o'rganish talab etiladi, bu esa yuksak badiiy-ma'rifiy natijaga erishishning kaliti bo'lib xizmat qiladi.

Kommunikativ funktsiya juda keng tushuncha bo'lib, musiqaning asosiy xususiyatini, uning barcha ko'rinishlarini tavsiflaydi, nafaqat ma'lum bir musiqiy kompozitsiyaga, balki musiqa tiliga nisbatan ham qo'llaniladi. B.V.Asafyev talqinida “yo‘nalish” kommunikativ funktsiya asosida – musiqaning kommunikativ mukammalligining eng yuqori darajasi sifatida vujudga keladi.

Zamonaviy musiqachi-tadqiqotchi V.V.Medushevskiy musiqaning kommunikativ funktsiyasi nazariyasini uning semantik funktsiyasi bilan birligida quradi, kommunikativ usullarni, sintaktik vositalarni batafsil kuzatib boradi va uning ma'naviy va shaxsiy aloqalarni o'rnatishni ta'minlaydigan individual ko'rinishlarini tahlil qiladi. , tinglovchi ong va musiqiy asar o'rtasidagi dialog.

V.V.Medushevskiy o'z asarlarida “inson muloqotining barcha turlari tajribasini” o'zlashtirgan musiqaning intonatsion shaklining dialogik tabiatini ochib beradi. Xususan, muallif teksturaning intonatsion sintaksisini ko'rib chiqadi, bu erda “qahramonlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir shakllarining xilma-xilligi amalga oshiriladi - o'ynoqi muloqot, qo'shma aks ettirish, ziddiyat”. O‘zi bilan muloqotda bo'lgan shaxsning konflikt-polifonik tashkilotini badiiy va majoziy shaklda ochib berishga qodir bo'lgan ohangning ekspressiv imkoniyatiga alohida ahamiyat beriladi: "Savol va javobning dialogik aloqasi. monolog bu polifoniyaning intellektuallashtirilgan ko‘rinishidir”

Bundan tashqari, musiqiy intonatsiyaning o‘zi (musiqiy mavzu), V.V. Medushevskiyning fikriga ko'ra, tinglovchi tomonidan tirik, ma'lum bir shaxsga tegishli ("lirik qahramon", musiqiy xarakter) sifatida qabul qilinadi. Uning o'ziga xos xususiyatlaridan biri - insonning tashqi belgilarini (yoshi, jinsi, temperamenti, xarakteri, o'ziga xos so'zlashuv uslubi va boshqalar) idrok etishning to'liqligi. Shu sababli, musiqiy intonatsiya tinglovchiga musiqiy qahramonning ruhiy harakatlari, kommunikativ niyatlari va "lirik qahramon" ning hissiy holati haqida ma'lumot berishga qodir. “Lirik qahramon” personaj obrazlaridagi tashqi va ichki o‘zgarishlarning dinamikasi, mantiqiyliigi tinglovchiga ularning “ichki hayoti” ga kirib

borish va shu bilan ularning ruhiy mohiyatini talqin qilish, ular bilan faol aqliy (ichki) muloqotga kirishish imkonini beradi. ular. O'z navbatida, "lirik qahramon" ham, musiqiy personaj ham idrok etuvchiga nisbatan faoldir, chunki ular xayoliy voqelikda uning suhbatdoshi bo'lib, musiqada ma'lum bir g'oyaviy-estetik pozitsiyani ifodalaydi, shuning uchun ham uning sheriklari va sheriklari sifatida hatto raqiblar ham harakat qilishlari mumkin.

Shunday qilib, musiqiy qahramon, musiqaning majoziy mazmunining tashuvchisi va ko'rsatuvchisi sifatida "lirik qahramon" bilan dialogik muloqotda tinglovchi asarning asosiy g'oyasini ochib beradi va uning shaxsiy ma'nosiga ega bo'ladi.

Musiqiy muloqotning o'zagi bastakor va tinglovchi o'rtasidagi dialog bo'lib, unda musiqiy obraz bir-biriga shaxsiy borliqning umumiylikini: qadriyatlar, his-tuyg'ular, estetik reaksiyalarni tan olish uchun sababdir. Asarning obrazli mazmunida muayyan ijtimoiy, axloqiy-falsafiy g'oyalarni mujassam etgan kompozitor o'z dunyoqarashini ifodalaydi.

Nazariy tahlil jarayonida aniqlaganimizdek, kompetensiya dirijyor-xormeysterning kasbiy va ijodiy faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, mohiyatan mutaxassisning bilim, ko'nikma va shaxsiy xususiyatlarining murakkab, integral qotishmasi sifatida namoyon bo'ladi, bu unga imkon beradi. turli yo'nalishdagi va murakkablikdagi kasbiy vazifalarni hal qilish. Ushbu hodisaning tuzilishi, biz aniqlaganimizdek, o'zaro bog'liq bo'lgan quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi - motivatsion-tartibga soluvchi, mazmunli va operatsion, ularning har biri o'zining mazmunli va funktsional yo'nalishi bilan ajralib turadi.

Dirijyor-xormeysterning kommunikativ ta'sir qilish san'ati ko'p jihatdan uning o'zi va xor ishtirokchilari oldida turgan vazifalarni hal qilishga qanchalik qat'iyatli, maqsadli (irodali) erishganligi bilan belgilanadi.

Irodaviy tartibga solish, eng avvalo, irodaviy holatlar orqali namoyon bo'ladi, ular psixologik-pedagogika fanida vujudga kelgan qiyinchiliklarni yengishga yordam beruvchi shaxsning ichki sharoitlari hisoblanadi. Ushbu shartlardan biri mobilizatsiya tayyorgarligi holati bo'lib, u alohida barqarorlik, idrokning kuchayishi bilan ajralib turadi va musiqachining sozlash, diqqatni jamlash, o'z kuchini safarbar qilish qobiliyatini, musiqiy ijrochilik faoliyatida natijalarga erishishni ta'minlaydigan qobiliyatlarini aks ettiradi.

Musiqachi-ijrochining (bu holda dirijyor-xormeyster) hissiy-ixtiyoriy o'zini-o'zi boshqarishi diqqatni musiqa asariga qaratish, uning majoziy va semantik mazmuniga empatik tarzda "singdirish" orqali, o'zini o'zi boshqarish orqali amalga oshiriladi. insonning his-tuyg'ulari va harakatlari. O'z-o'zini ixtiyoriy tartibga solish jarayoni integral xarakterga ega, chunki u ixtiyoriy harakatlarga qo'shimcha ravishda bir qator boshqa psixologik hodisalarni o'z ichiga oladi: motivlar (istaklar, majburiyatlar), intellektual va jismoniy faoliyat. Psixologlarning ta'kidlashicha, ixtiyoriy harakatning

asosiy belgilaridan biri, qoida tariqasida, diqqatni bajarilayotgan harakatga qaratishdir. Shunisi e'tiborga loyiqki, bu harakat o'z-o'zidan paydo bo'lmaydi, balki ijrochi musiqachining shaxsiyati "nurlanadigan" energiya ta'siri ostida. Dirijyor-xormeysterning kommunikativ kompetentsiyasining motivatsion-tartibga soluvchi tarkibiy qismi bo'lgan hissiy va irodaviy ko'rinishlar unga musiqani eng maqbul va badiiy jonli shaklda ijro etishning badiiy va ijodiy kontseptsiyasini amalga oshirishga imkon beradi, shu bilan birga zarur qat'iyatlilikni namoyish etadi; bag'rikenglik va ijodiy intilish. Shuni ta'kidlash kerakki, iroda o'z xatti-harakatlarini maqsadli o'zini o'zi boshqarish jarayoni sifatida, kasbiy faoliyatda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni engishga intilish va tayyorlik sifatida dirijyor-xormeysterning badiiy va kommunikativ faoliyati sifatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. nafaqat uning motivatsion va tartibga soluvchi, balki kompetentsiyaning boshqa tarkibiy qismlarini ham belgilaydi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Bochkarev, L. L. Musiqiy faoliyat psixologiyasi [Matn] / L. L. Bochkarev. - M., 2006 yil.
2. Vud, G. Dirijyorlik haqida [Matn] / G. Vud. - M., 1958 yil.
3. Vygotskiy, L. S. Pedagogik psixologiya [Matn] / L. S. Vygotskiy. - M., 1996 yil.
4. Vygotskiy, L. S. San'at psixologiyasi [Matn] / L. S. Vygotskiy. - M., 1968 yil.
5. Ginsberg, L. Dirijyorlik [Matn]: Amaliyot. Hikoya. Estetika / L. Ginsberg. - M., 1975 yil.
6. Gotsdiner, A. L. Musiqiy psixologiya [Matn] / A. L. Gotsdiner. - M., 1993 yil.
7. Dmitrevskiy, G. A. Xorshunoslik va xor boshqaruvi [Matn] / G. A. Dmitrevskiy. - M., 1957 yil.
8. Zeer, E. F. Kasbiy ta'limni modernizatsiya qilishga kompetentsiyaga asoslangan yondashuv [Matn] / E. F. Zeer, E. Symanyuk // Rossiyada oliy ta'lim. - 2005. - 4-son.
9. Zimnyaya, I. A. Asosiy kompetensiyalar - ta'limning yangi paradigmasi [Matn] / I. A. Zimnyaya va bugungi kunda oliy ta'lim. - 2003. - 5-son.
10. Egorov, A. A. Xor bilan ishlash nazariyasi va amaliyoti [Matn] / A. A. Egorov. - L.-M., 1951 yil.